

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ДИСКУРСІ (1802-1917 РР.)

У статті розглянуто історичний досвід становлення та розвитку наукової діяльності в українських університетах у 1802-1917 рр. Відображено підходи до визначення сутності поняття "наукова діяльність" та запропоновано визначення дефініції "управління науковою діяльністю". Проаналізовано основні організаційні форми наукової діяльності академічних штатів та студентів, а саме: науково-дослідна робота на факультетах та кафедрах університетів; наукова та видавнича діяльність; участь у роботі різноманітних наукових товариств, наукових гуртків; книговидавнича діяльність. Виокремлено структуру державного управління науковою діяльністю та представлено загальну характеристику системи її організації в університетах України у XIX – на початку XX століття.

Постановка проблеми. Пріоритетними напрямками діяльності сучасних вищих навчальних закладів є розвиток фундаментальних та прикладних наукових досліджень, залучення до них як викладачів, так і студентів.

Здобутки та кращі традиції вітчизняних університетів XIX – початку XX століття тісно пов'язані із сучасністю, вони є глибинним підґрунтям та фундаментом сучасної системи вищої освіти. Корисний досвід наукової діяльності був накопичений ще з перших років становлення і розвитку вітчизняних університетів, адже саме у XIX столітті йшов активний пошук ефективних і доцільних форм її організації.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження теорії та історії розвитку управління науковою діяльністю в університетах спрямоване на вивчення генези цього явища. Змістовними та цінними для розгляду досліджуваної проблеми стали дисертаційні дослідження О. Микитюк [1], Н. Пузирьової [2].

Деякі питання організації наукової діяльності університетів розглядалися в узагальнюючих працях, присвячених історії Харківського, Київського та Одеського університетів [3-5]. Аналіз наукових джерел засвідчує, що до проблем організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах звертались О. Тарасенко [6], Л. Зеленська [7], І. Степанець [8], Г. Кловак [9], Н. Сидорчук [10] та інші.

Фактичний матеріал дослідження становили архівні матеріали, нормативні законодавчі акти: документи й матеріали фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Державного архіву Києва. Використано також офіційні джерела: матеріали Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського; збірники постанов, розпорядження міністерства народної освіти (1802-1917), університетські статuti.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Адекватне розуміння сучасного дискурсу управління науковою діяльністю передбачає, насамперед, вирішення важливих питань, пов'язаних із визначенням основних понять, які використовуються у процесі дослідження даної проблеми представниками вітчизняної педагогічної думки, науково-педагогічними працівниками. Відповідно, необхідно визначити, по-перше, зміст терміну "управління науковою діяльністю". По-друге, доцільно, з нашого погляду, зіставити в контексті вітчизняного управлінського дискурсу основну термінологію щодо домінуючих організаційних форм наукової діяльності. По-третє, з'ясувати структуру державного управління науковою діяльністю в університетах Наддніпрянської України у 1802-1917 роках.

Мета статті полягає в дослідженні історичного шляху становлення й розвитку системи управління науковою діяльністю університетів України в 1802-1917 роках.

Викладення основного матеріалу. Наукова діяльність в Україні регламентується основними положеннями Державної національної програми "Освіта" (Україна XXI століття), Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Законами України "Про вищу освіту", "Про наукову та науково-технічну діяльність", Державною Цільовою науково-технічною та соціальною програмою "Наука в університетах" на 2008-2012 роки. Таким чином, урядові, законодавчі та відомчі документи, що регламентують наукову діяльність, створюють необхідну нормативну базу, результативність та соціальна ефективність якої залежить від умов реалізації на рівні вищих навчальних закладів.

Вивчення змісту Законів "Про вищу освіту", "Про наукову та науково-технічну діяльність" дає підстави для висновку, що наукова діяльність є невід'ємною складовою вищої освіти та забезпечується через органічну єдність змісту освіти і програм наукової діяльності [11], а зміст поняття "наукова діяльність" трактується як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання й використання нових знань, основними формами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [12].

У контексті нашого дослідження поняття "управління науковою діяльністю вищого навчального закладу" розглядається нами як логічна, обґрунтована, взаємопов'язана, ієрархічна система відносин її суб'єктів, на яку впливають зовнішні (політичні, економічні, соціальні) та внутрішні (якісні показники професорсько-викладацького складу, наукові школи та ін.) чинники.

В аспекті дослідження наукової діяльності українських університетів періоду 1802-1917 рр. поняття "управління науковою діяльністю університетів" визначаємо як цілеспрямований процес взаємодії

університетів та органу управління наукою (Міністерства народної освіти, вчених комітетів міністерств і відомств), метою яких є державний контроль за використанням науки і техніки для зміцнення структур Російської імперії.

Наддніпрянська Україна, яка знаходилася під владою Російської імперії, охоплювала землі лівобережної, слобідської, правобережної України та регіони на півдні. Протягом ХІХ століття на цих територіях діяли загальноімперські закони, підпорядковані адміністративно-територіальній системі та діяльності виконавчих органів. Головним законодавчим органом управління науковою роботою, як свідчить вивчення історико-педагогічних матеріалів, було Міністерство народної освіти, яке, в свою чергу, підпорядковувалося імператору, Комітету міністрів, Раді міністрів, Державній раді.

Аналіз історико-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що головними осередками науки у ХІХ – на початку ХХ століття були університети, які стали показниками руху науки в державі, центрами, до яких тягнулися нові сили і завдяки яким наука приходила в дійсний тісний зв'язок із суспільством [1: 14]. За словами В. Вернадського, "однією з форм організації наукової роботи й головним шляхом проникнення її в загальнонародську культуру були університети та інститути, що склали систему державних наукових і навчальних закладів" [13: 3].

Формування системи управління науковою діяльністю університетів в Україні започатковано зі створенням Міністерства народної освіти (1802 р); управління нею у досліджуваній період було централізованим, хоча й характеризувалося тим, що керівництво вищих навчальних закладів перебувало в компетенції різних органів державного управління. Для встановлення державного контролю за науковою діяльністю ще в першій половині ХІХ століття було створено вчені комітети міністерств і відомств, найвпливовішим із яких упродовж тривалого часу залишався вчений комітет Міністерства народної освіти.

Основними офіційними документами, які регулювали наукову роботу в 1802-1917 рр., стали статuti університетів, "Положення" й "Розпорядження", що приймалися Міністерством народної освіти. Характерною ознакою університетських статутів стало виділення окремих параграфів і розділів "Про проведення спеціальних наукових засідань радою університету" (1804 р.) та "Про кошти для розвитку наукової діяльності університетів" (1863 р.). Відповідно до положень статутів, рада (загальні збори університету) як вища керівна інстанція з наукових питань (згідно зі статутом 1804 і 1863 рр.) займалася обговоренням нових відкриттів, досліджень; вирішенням питань про присудження премій за наукові праці та їх видання; організацією і проведенням різних наукових конкурсів, складанням проектів, статутів наукових товариств, розробкою механізму присудження наукових ступенів.

У статутах вищих навчальних закладів були відсутні статті, що визначали права та обов'язки професорсько-викладацьких штатів у галузі наукової діяльності, хоча остання завжди була невід'ємним елементом вищої освіти. Взаємини між державою і науковцями обмежувалися переважно науково-атестаційними справами та в процесі посадових призначень і переведень. Наукова діяльність була необов'язковою і добровільною, якщо вона виходила за межі педагогічного процесу, та жорстко регламентованою міністерськими програмами у випадках здійснення наукових досліджень у межах держзамовлень. "Вітчизняні вчені проводили свою наукову роботу всупереч державній організації", – наголошував у 1911 р. В. Вернадський [14: 235]. Лише в роки Першої світової війни університети стали отримувати державні завдання на термінові наукові розробки для потреб оборонної промисловості, польової медицини, фармакології тощо.

Важливим нормативним документом, що створював умови та регламентував організацію і діяльність наукових товариств, став Університетський статут 1863 р., у 9 параграфі якого було зазначено: "До особливої переваги університету віднесено утворення в ньому вчених спільнот, які вправляються у словесності російській та древній, а також займаються розповсюдженням наук дослідних і точних, заснованих на достовірних началах" [15]. Наявність даного пункту в розділі про способи розвитку наукової діяльності університетів підвищувала наукову значущість і престиж товариств, надавала їм юридичної визначеності. Офіційний дозвіл на заснування товариств природодослідників було одержано в лютому 1868 р. Державна рада виділила кожному університетському товариству щорічну казенну дотацію в сумі 2500 крб. [14: 376]. Такий крок свідчив про намагання державних органів влади підтримати університетські наукові структури.

Згодом при Київському університеті виникає низка природничо-наукових товариств – товариство дослідників природи (1869 р.), акушерсько-гінекологічне (1889 р.), фізико-математичне (1890 р.), фізико-медичне (1896 р.), психіатричне (1897 р.), сифілологічне і дерматологічне (1900 р.), які видавали збірники наукових праць ("Записки", "Праці"), обмінювалися ними з іншими науковими товариствами й установами, зокрема закордонними. Так, своїми виданнями вони обмінювалися в 1914 р. більше, ніж із 350 товариствами й установами всього світу [3: 52-53; 16: 23-27]. При Київському університеті на початку ХХ століття існувало 10 наукових товариств, роботою яких керували провідні вчені університету: С. Навашин, Г. Сулов, Ф. Яновський, С. Реформатський, М. Волкович. Товариства провадили значну науково-дослідну і культурно-освітню роботу, видавали збірники наукових праць своїх співробітників, організували публічні лекції тощо. Однак лише три товариства (дослідників природи, фізико-математичне і Нестора Літописця) одержували дотацію з казни, решта ж утримувалися на власні кошти, що складалася із членських внесків, зборів за лекції тощо [3: 70; 16: 4-6; 17: 5; 18; 19: 2].

У травні 1869 р. при Харківському університеті створено "Товариство дослідників природи при Харківському університеті", яке проіснувало понад 60 років і відіграло провідну роль у вивченні природи України [4], а в 1895 р. при університеті працювало п'ять наукових товариств; у 1901 р. розпочинає функціонувати юридичне товариство, з 1912-1914 рр. – хірургічне товариство і товариство дитячих лікарів [4: 33].

Архівні джерела свідчать, що однією із дієвих форм організації наукової діяльності університетів були спеціальні наукові екскурсії, за наслідками яких видавалися матеріали археологічних і археографічних досліджень; декани факультетів університетів, голови наукових товариств налагоджували процес обміну науковою літературою [20: 1-2].

Фінансування державою проведення наукових робіт університетів здійснювалося впродовж другої половини XIX – на початку XX століття за залишковим принципом. Наприклад, Новоросійський університет не мав асигнувань на науково-дослідну роботу й публікацію фундаментальних праць. Відпускатися лише 450 крб. на рік для друкування протоколів Ради університету. З 1868 р. почали виходити "Записки Новоросійського університету", в яких, крім протоколів засідань Ради, друкувалися наукові праці й повідомлення [5: 31]. У Київському університеті лише 500 крб. на рік відпускатися на друкування протоколів Ради. Університет змушений був витрачати на наукову роботу тільки так звані спеціальні кошти, що склалися переважно з плати за навчання. Тому питання про наукове відрядження або публікації готових праць за рахунок університету обговорювалися на засіданні Ради й остаточно вирішувалися попечителем округу [3: 49].

У таких несприятливих умовах професорсько-викладацький склад університетів за рахунок здебільшого власної ініціативи продовжував займатися науковою діяльністю і залучати до неї студентів. Скажімо, факультети Новоросійського університету з метою заохочення студентів до наукової роботи щороку пропонували теми для написання праць, кращі з яких нагороджувалися медалями і преміями. Згодом медальні праці студентів друкували коштом університету у виданнях закладу [5: 43].

У досліджуваній період характерною особливістю діяльності вітчизняних університетів було становлення наукових шкіл М. Бекетова (фізична хімія), О. Ковалевського (порівняльна еволюційна ембріологія), Л. Ценковського (ветеринарна мікробіологія), Д. Заболотного та С. Навашина (біологія), О. Ляпунова (механіка), М. Остроградського (математика), Т. Осиповського і М. Хандикова (астрономія), В. Антоновича (історія); при цьому наукові школи виникали як на основі нових наукових ідей або методів дослідження, так і за ініціативою голови школи.

Про поживлення університетської наукової роботи у другій половині XIX століття може свідчити їхня видавнича діяльність. Наприклад, якщо за перші 22 роки діяльності Київського університету (1834-1855) його професорами й викладачами було видано майже 100 книг і статей (менше, ніж по п'ять на рік), то лише за 13 років, що припадають на другу половину XIX ст. (1863-1875), було надруковано близько 450 книг і статей (майже 35 праць на рік) [3: 49].

У другій половині XIX століття вчені університетів Наддніпрянщини продовжували брати діяльну участь у розвитку міжнародного наукового співробітництва. Одним із шляхів його здійснення було направлення представників університетів на закордонні стажування, чисельність яких суттєво зросла при організаційній допомозі та за активного сприяння М. Пирогова [21].

Наукова робота студентів у період XIX – початку XX століття реалізовувалась шляхом виконання самостійних досліджень пошукового характеру, участі у спільних з викладачами наукових експедиціях, підготовці та захисту наукових праць на звання "кандидата", участі у роботі наукових гуртків, товариств.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, нами досліджено систему управління науковою діяльністю українських університетів XIX – початку XX століття, що складалася з органів державної влади та внутрішнього управління університету. Основними організаційними формами наукової діяльності академічних штатів та студентів була науково-дослідна робота на факультетах та кафедрах університетів; наукова та видавнича діяльність; участь у роботі різноманітних наукових товариств, наукових гуртків; книговидавнича діяльність. Державне управління науковою діяльністю університетів здійснювалось переважно адміністративними методами, свідченням цьому є детальна регламентація дій університетів, обмеження тематики наукових досліджень, жорстка цензура дослідницької і видавничої діяльності викладачів, обмеження автономії, незадовільне матеріальне забезпечення. В подальших наукових розвідках доцільно вивчити історичний досвід підготовки наукових кадрів в університетах, зміст та специфіку проведення публічних лекцій, діяльність вченого комітету Міністерства народної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Микитюк О. М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах освіти України в XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01 "Теорія і історія педагогіки" / О. М. Микитюк. – Київ, 2004. – 42 с.
2. Пузирьова Н. В. Теорія і практика науково-дослідної роботи студентів (на матеріалі університетів України XIX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Теорія і історія педагогіки" / Н. В. Пузирьова. – Харків, 2002. – 19 с.
3. Київський університет 1834–1984. – К. : Вища школа. – 1984. – 203 с.
4. Харьковский государственный университет 1805–1980. Исторический очерк. – Харьков : Вища школа : Изд-во при Харьк. ун-те, 1980. – 160 с.
5. Історія Одеського університету за 100 років. [1865–1965]. – К. : Вид-во Київського університету, 1968. – 423 с.
6. Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти та науки у Київському університеті у 1834–1884 рр. / О. Тарасенко. – К. : Логос, 1995. – 276 с.
7. Зеленська Л. Д. Досвід роботи вчених рад університетів України XIX століття з стимулювання студентів до науково-дослідної роботи : [зб. наук. пр.] / Л. Д. Зеленська. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. XXV. – С. 62–71.

8. Степанець І. О. Історична ретроспектива організації та змісту й загальні основи науково-дослідницької діяльності в системі вищої педагогічної освіти / І. О. Степанець // Наукові записки кафедри педагогіки : [зб. наук. пр.]. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. XXV. – С. 155–163.
9. Кловак Г. Т. Становлення і розвиток студентських наукових організацій в Російських університетах (XVIII – початок XIX століття) : [збірник наукових праць] / Г. Т. Кловак ; [гол. ред. В. Г. Кузь та інші]. – К. : Наук. світ, 2002. – С. 135–143.
10. Сидорчук Н. Г. Основні тенденції становлення професійної науково-дослідної діяльності вчителів (1802–1917) / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Видавництво ЖДУ, 2004. – С. 23–27.
11. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/go/2984-14](http://zakon.rada.gov.ua/go/2984-14).
12. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12).
13. Савчук В. С. Естественнаучные общества Юга Российской империи : вторая половина XIX – начало XX в. / В. С. Савчук. – Днепропетровск : Изд-во Днепропетр. ун-та, 1994. – 232 с.
14. Природознавство в Україні до початку XX ст. в історичному, культурному та освітньому контекстах / [Павленко Ю. В., Руда С. П., Хорошева С. А., Храмов Ю. О.]. – К. : Видавничий дім "Академпериодика", 2001. – 420 с.
15. Полное собрание Законов Российской империи. – [2-е изд.]. – СПб. : Тип-я правительствующего сената, 1850–1880. – Т. 25–55. – Стб. 585–587, Т. 38. – Отд. 1. – № 39752.
16. ДАК, ф. 16, Оп. 313, спр. 96, арк. 2.
17. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІА України, м. Київ), ф. 442, оп. 50, спр. 347, 5 арк.
18. ЦДІА України, м. Київ, ф. 707, оп. 40, спр. 194.
19. Державний архів міста Київ (далі – ДАК), ф. 16, оп. 310, 16 арк.
20. Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського Національної академії наук України (далі ІР НБУВ), ф. VIII, Спр. 3011, 109 арк.
21. Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения / Н. И. Пирогов ; [сост. и автор коммент. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок ; отв. ред. А. Н. Алексюк]. – М. : Из-во Акад. пед. наук РСФСР, 1985. – 496 с.
22. ЦДІА України, м. Київ, ф. 707, оп. 262, спр. 8, 8 арк.
23. ДАК, ф. 16, Оп. 349, спр. 113, арк. 23.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Mykytiuk O. M. Teoriia i praktyka organizatsii naukovo-doslidnoi roboty u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh osvity Ukrainy v XIX stolitti [Theory and Practice of Scientific and Research Work in the Ukrainian Higher Educational Establishments in the XIX Century] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : spets. 13.00.01 "Teoriia i istoriia pedagogiky" / O. M. Mykytiuk. – Kyiv, 2004. – 42 s.
2. Puzyriova N. V. Teoriia i praktyka naukovo-doslidnoi roboty studentiv (na materialy universytetiv Ukrainy XIX st.) [Theory and Practice of Students' Scientific and Research Work (on the Materials of Ukrainian Universities of the XIX Century)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 "Teoriia i istoriia pedagogiky" / N. V. Puzyriova. – Kharkiv, 2002. – 19 s.
3. Kyivs'kyi universytet 1834–1884 [Kiev University in 1834–1884]. – K. : Vyshcha shkola. – 1984. – 203 s.
4. Khar'kovskii gosudarstvennyi universitet 1805–1980. Istoricheskiy ocherk [Kharkov State University in 1805–1980. Historical Outline]. – Khar'kov : Vyshcha shkola : Izd-vo pri Khar'k. un-te, 1980. – 160 s.
5. Istoriiia Odes'kogo universytetu za 100 rokiv. [1865–1965] [History of Odessa University within 100 Years [1865–1965]. – K. : Vyd-vo Kyivs'kogo universytetu, 1968. – 423 s.
6. Tarasenko O. Stanovlennia ta rozvytok istorychnoi osvity ta nauky u Kyivs'komu universyteti u 1834–1884 rr. [Establishment and Development of the Historical Education and Science in Kiev University in the 1834–1884] / O. Tarasenko. – K. : Logos, 1995. – 276 s.
7. Zelens'ka L. D. Dosvid roboty vchenykh rad universytetiv XIX stolittia z stymuliuвання studentiv do naukovo-doslidnoi roboty [Approach of universities' Academic Council Work of the XIX Century of the Students' Stimulation to the Scientific Research Work] : [zb. nauk. pr.] / L. D. Zelens'ka. – Kharkiv : KhNU im. V. N. Karazina, 2011. – Vyp. XXV. – S. 62–71.
8. Stepanets' I. O. Istorychna retrospektyva organizatsii ta zmistu i zagal'ni osnovy naukovo-doslidnyts'koi diial'nosti v systemi vyshchoi pedagogichnoi osvity [Historical Retrospective Review of Content and General Scientific and Research Activity in the System of Higher Pedagogical Education] / I. O. Stepanets' // Naukovi zapysky kafedry pedagogiky [Scientific Notes of the Pedagogical Professorial Chair] : [zb. nauk. pr.]. – Kharkiv : KhNU im. V. N. Karazina, 2011. – Vyp. XXV. – S. 155–163.
9. Klovak G. T. Stanovlennia i rozvytok studentskykh naukovykh organizatsii v Rosiiskyykh universytetakh (XVIII – pochatok XIX stolittia) [Establishment and Development of Students' Scientific Organizations in the Russian Universities] : [zbirnyk naukovykh prats'] / G. T. Klovak ; [V. G. Kuz (gol. red.) ta inshi]. – K. : Nauk. svit, 2002. – S. 135–143.
10. Sydorчук N. G. Osnovni tendentsii stanovlennia profesiinoi naukovo-doslidnoi diial'nosti vchyteliv (1802–1917) [Basic Tendencies of Becoming Teachers' Professional Scientific and Research Activity] / N. G. Sydorчук // Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal]. – Zhytomyr : Vydavnytstvo ZhDU, 2004. – S. 23–27.
11. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Higher Education"] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http:// zakon.rada.gov.ua/go/2984-14](http://zakon.rada.gov.ua/go/2984-14).
12. Zakon Ukrainy "Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diial'nist'" [Law of Ukraine "On Scientific and Technical Activity"] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12).
13. Savchuk S. V. Estestvennauchnye obshchestva Yuga Rossiiskoi imperii : vtoraiia polovina XIX – nachalo XX v. [Natural Scientific Societies of South Russian Empire : the Second Half of the XIX – XX Centuries] / S. V. Savchuk. – Dnepropetrovsk : Izd-vo Dnepropetr. un-ta, 1994. – 232 s.

14. Pryrodoznavstvo v Ukraini do pochatku XX st. v istorychnomu, kul'turnomu ta osvithnomu kontekstakh [Natural Science in Ukraine till the Beginning of the XX Century in the Historical, Cultural and Educational Context] / [Pavlenko Yu. V., Ruda S. P., Khorosheva S. A., Khramov Yu. O.]. – K. : Vydavnychi dim "Akadempriodyka", 2001. – 420 s.
15. Polnoe sobranie Zakonov Rossiiskoi imperii [The Full Collection of Laws in the Russian Empire]. – [2-e izd.]. – SPb. : Tip-ia pravitel'stvuiushchego senata, 1850–1880. – T. 25–55. T. 2. – Stb. 585–587, T. 38. – Otd. 1. – № 39752.
16. DAK, f. 16, Op. 313, spr. 96, ark. 2.
17. Tsentral'nyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (dali – TsDIA Ukrainy, m. Kyiv) [Central State Historical Ukrainian Archive, Kyiv City (hereafter TsDIA Ukraine, Kyiv City)], f. 442, op. 50, spr. 347, 5 ark.
18. TsDIA Ukrainy, m. Kyiv, f. 707, op. 40, spr. 194.
19. Derzhavnyi arkhiv mista Kyiv (dali – DAK) [State Kyiv Archive (hereafter DAK)], f. 16, op. 310, 16 ark.
20. Instytut rukopysiv Natsional'noi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernads'kogo Natsional'noi akademii nauk Ukrainy (dali IR NBUV) [Manuscript Institute of the Vernadsky National Library of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine], f. VIII, Spr. 3011, 109 ark.
21. Pirogov N. I. Izbrannye pedagogicheskie sochineniia [Selected Pedagogical Works] / N. I. Pirogov ; [sost. i avtor koment. A. N. Aleksyuk, G. G. Savenok ; otv. red. A. N. Aleksyuk]. – M. : Iz-vo Akad. ped. nauk RSFSR, 1985. – 496 s.
22. TsDIA Ukrainy, m. Kyiv, f. 707, op. 262, spr 8, 8 ark.
23. DAK, f. 16, Op. 349, spr. 113, ark. 23.

Матеріал надійшов до редакції 16.07. 2012 р.

Kirdan E. L. Nauchnaya deyatelnost' ukrainских universitetov v upravlencheskom diskurse (1802-1917 gg.).

В статье рассматривается исторический опыт становления и развития научной деятельности в университетах Надднепрянской Украины в 1802-1917 гг. Отображены подходы к определению сущности понятия "научная деятельность" и предложено определение дефиниции "управление научной деятельностью".

Проанализированы основные организационные формы научной деятельности академических штатов и студентов, а именно: научно-исследовательская работа на факультетах и кафедрах университетов; научная и издательская деятельность; участие в работе разнообразных научных обществ, научных кружков; книгоиздательская деятельность. Выделена структура государственного управления научной деятельностью и представлена общая характеристика системы ее организации в университетах XIX – начала XX века.

Kirdan O. L. Scientific Activity of the Ukrainian Universities in the Administrative Discourse (1802-1917).

The article examines the historical experience of the scientific activity establishment and development in the universities of Naddniprovska Ukraine in the 1802-1917. Different approaches to the determination of the concept essence "scientific activity" are represented and the determination of definitions "scientific activity management" is specified. The basic organizational forms of academic staff and students' scientific activity are analyzed, namely: the research work on the faculties and departments of universities; the scientific and publishing activity in the governmental structures; the participation in the work of various scientific societies, scientific groups; the publishing activity. The structure of the state administration by the scientific activity is selected and the general description of the system of its organization in the universities in the XIX – the beginning of the XX centuries is presented.